

MATAL VA MAQOLLARDA SOMATIK BIRLIKLAR IFODASI

Gadoyeva Mavlyuda Ibragimovna

f.f.d.(DSc), BuxDU dotsenti

Qo`chqorova Nargiza

BuxDU Lingvistika: ingliz tili yo`nalishi magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqola matal va maqollarda somatik birliklar ifodasiga bag`ishlangan.*

Kalit so`zlar: *metal, maqol, somatik birliklar, somatik komponentli maqollar, somatik komponentli matallar.*

Аннотация: *данная статья посвящена выражению соматических единиц в пословицах и поговорках.*

Ключевые слова: *металл, пословица, соматические единицы, пословицы с соматическим компонентом, материалы с соматическим компонентом.*

Annotation: *this article is devoted to the expression of somatic units in matals and proverbs.*

Keywords: *metal, proverb, somatic units, somatic component of Proverbs, somatic component of sayongs.*

O`zbek xalqi purma`no so`zga, o`git-u naqlarga boy xalq sanaladi. Ajdodlarimiz azaldan o`zining hayotiy muammolarini – mehnat mashaqqati, g`am-anduhi, rohat-farog`ati, muvaffaqiyat va mag`lubiyati, rasm-rusumlari hammahammasini maqol va matallarda, naql va barqaror iboralarda ko`zgudagidek aks ettirib keladi. Bunday birikmalar tilda tayyor holatda bo`lib tilning jozibasini, ta`sirchanligini oshirishda xizmat qiladi. Xalqning til boyligi – uning bo`yoqdor, serjilo leksikasining, frazeologiya qatlamining boyligi bilan ham o`lchanadi.

Ushbu maqolamizda barqaror birliklarning tarkibiy qismini tashkil etuvchi somatik komponentli maqollar xususida so`z yuritamiz. O`zbek metal va maqollari mavzu jihatidan xilma-xil va rang-barangligi bilan boshqa xalq maqollaridan ajralib turadi. Xalqimiz yaratgan metal va maqollar mazmun jihatdan chuqur bo`lishi bilan birga badiiy jihatdan ham mukammaldir. Ma`lum bo`ladiki, xalqimiz yaratgan metal va maqollar faqat mazmun jihatdan emas, badiiy jihatdan ham ajoyib so`z san`ati namunalari sifatida ishlatilishi mumkin. Asrlar davomida yaratilgan maqollarni to`plab, ma`lum bir majmua sifatida ishlash talabi vujudga keldi. Agar olimlar tomonidan maqollar to`planib, ma`lum bir majmua holiga kelmaganida edi, ushbu mavzu bo`yicha qilayotgan ishimizning asosi ham bo`lmagan bo`lar edi. Matal va maqollarning mavzu ko`lami juda keng bo`lib, turli soha mutaxasislari muloqotini qamrab oladi.

Har bir millat madaniyatida somatik birliklar orqali ifodalanadigan maqollar majmui mavjud. Ular shu xalq dunyo qarashini, dinini, urf-odatini, yashash tarzi va tarixini o`zida mujassamlashtiradi. Fikrimizni dalillashga harakat qilamiz.

Maqollarni tahlilga tortamiz: “Bosh” leksemasi ishtirok etgan maqol - Bosh omon bo`lsa do`ppi topilar. Insonning yaxshi, yorug` kunlarga, sog`lik, tinchlik-xotirjamlik bo`lsa, yaxshi, yorug` kunlarga umidi, o`zini taqdir ixtiyoriga topshirib tavakkal qilish ma`nolari ifodalangan. Bosh kiyim sifatida bu yerda qalpoq, shapka, shlyapa so`zlari emas, do`ppi so`zi keltirilgan. Ma`lumki, do`ppi o`zbek xalqining milliy bosh kiyimi sanaladi. Shu o`rinda lingvomadaniy birlik sifatida etalon vazifasini bajarib kelgan.

Boshini ikkita qilmoq. O'z ma'nosi yo'q, ko'chma ma'noda uylantirib boshini ikkita, oyog'ini to'rtta qilmoq tushuniladi. Ola xurjunni (ro'zg'or) yelkaga tshlamoq.

Yelkasiga shayton mindi, deganda o'zbeklar, binoyiday muomalada bo'lib turgandi, birdan fe'li aynidi, orqasi tutdi, shaytoni qo'zidi, endi yaqin o'rtada uni insofga, murosa-yu madoraga keltirish qiyin mazmunidagi fikrni anglashadi. "Bel" leksemasi ishtirok etgan maqol - Bel olishmoq. Kurash o'zbek xalqining ota-bobolardan qolgan asriy merosi sanaladi. Qadimda otabobolarimiz or-nomus uchun kurash tushganlar, bu oriyat masalasi sanalgan. Ana shu kurash jarayonidan "bel olishmoq" iborasi kelib chiqqan bo'lib, polvonlar davraga chiqsa, qo'l-bel olishib, kurashga kirishishadi. "Bel olishmoq"ning ko'chma ma'nosi ham bo'lib, ikki raqib tomonning bir-biri bilan ixtilofga, kurashga kirishishi, g'oyalar, mafkura, nazariyalar kurashi va hokazolar ko'zda tutiladi. Belida belbog'i bor.

Og'riq ko'paysa, emchi ko'payar. Hayotda shunday insonlar borki, ular vaziyatga qarab o'z kasblarini o'zgartirishadi, o'z manfaatlaridan kelib chiqib ish qilishadi. Ushbu maqolda foyda evaziga mutaxassis bo'lmasa ham u singari tuzatishga harakat qiladigan insonlar keltirilgan. Qattiq qishdan mol qolsa – o'lja, Qattiq og'riqdan jon qolsa – o'lja. Ushbu maqolda "qattiq og'riq" birikmasi "bedavo ` dard" ma'nosida kelgan. Sizga kelgan og'irdardni yenga oldingizmi, joningiz omon qoldimi, demak siz katta o'ljani qo'lga kiritdingiz, bu sizning yutug'ingiz, deb aytilmoqda. Og'riqsiz bosh bosh emas. Oh tortmasang, soch oqarmas. Ushbu maqolda qarilik darakchisi hisoblangan soch oqarishiga faqat yillar zarbi sabab emas, balki bosh og'rigiga sababchi bo'ladigan turli omillar ham sabab ekanligi juda go'zal tarzda ifodalangan.

Matal va maqollardan nutqda foydalanish mazmuni boyitishga, ta'sirchanlikni oshirishga va shuning barobarida tilning ko'rkamligini namoyon etishga olib keladi, nutqning xalq tiliga yaqin bo'lishini ta'minlaydi. Bunday mazmundagi maqollarga muloqot jarayonida ko'proq murojaat qilish, ayni paytda kishilarning nutq odobi va muomala madaniyati yuksalaveradi. O'zbek tilshunosligida ushbu uslubiy vositaning lisoniy mohiyatini ochib beruvchi maxsus ish yuzaga kelgan emas. Mavjud ma'lumotlar esa ilmiy jamoat ahlini qondirish darajasida emas. Albatta, xalqimizda odob-axloqqa, yaxshilikka undovchi bu kabi iboralar ko'plab uchraydi. Xalq bu kabi til birliklarida ham farzandlarni tarbiyaga, kamolotga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Вакк.Ф.О. Соматические фразеологии в современном эстонском литературном языке: Автореф. дисс... канд. филол. наук.-Таллин, 1964
2. Gadoeva M.I. Lexico-semantic fields of "eye" in English and Uzbek languages // *Academicia. An International multidisciplinary Research Journal*. ISSN (online): 2249-7137. Vol. 11, Issue 10, October. <https://saarj.com> DOI NUMBER 10.5958/2249-7137.2021.02176.5. -India, 2021. – P.872-879. (Impact Factor: SJIF 2021 - 7.492)
3. Gadoeva M.I. Semantics of somatism in blessings of English and Uzbek cultures // *Web of Scientist: International Scientific Research Journal Open Access, Peer reviewed Journal*. ISSN: 2776-0979. Volume 2, Issue 11, November, 2021. – P. 269-276. (Impact Factor: SJIF 2021 – 5,599).
4. Gadoeva M.I. Expression of the somatizms "mouth", "ear", "nose", "tongue" in the system of different languages // *Novateur Publications JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*. ISSN No: 2581 – 4230. Volume 7, Issue 11, Nov. -2021. –P.125-130. (JIF -7.223).
5. Gadoeva M.I. Lexico-semantic Classification of Somatisms in Phraseological Funds of English and Uzbek Languages // *Eurasian Research Bulletin. Open Access, peer research journal*. –Belgium, 2022. –V.4. –P.140-145. www.geniusjournals.org. (JIF – 7.995).

INTEGRATION OF PRAGMALINGUISTICS, FUNCTIONAL TRANSLATION STUDIES AND LANGUAGE TEACHING PROCESSES

6. Gadoeva M.I. Significant features of somatic vocabulary // Namangan davlat universiteti axborotnomasi. – Namangan, 2021. -№12. –B. 411-416. (10.00.00; №26)
7. Gadoeva M.I. Expression of somatizms in curses // Euroasian journal of research, development and innovation. Genius journals publishing group. Belgium, 2021. – P.30-33.
8. Gadoeva M.I. The Expression of Somatizms in English and Uzbek Proverbs// European Conference on Natural Research. <http://papers.onlineconferences.com/index.php/titfl/issue/view/Stockholm>. –Sweden, 2021. – P. 36-41.
9. Gadoeva M.I. Polysemy of Somatizms in English and Uzbek Languages // International Conference on Multidisciplinary Research and Innovative Technology's. November 11th, <https://academiascience.org/>. – India. 2021, – P. 87-90.
10. Gadoeva M.I. Interpretation of “head-bosh”, “foot-oyoq” and “heart-yurak (qalb)” in English and Uzbek languages // Models and methods for increasing the efficiency of innovative research: a collection scientific works of the International scientific conference (11 November) ISSUE 5. – Copenhagen. 2021. – P.61-65.
11. Гадоева М.И. Алишер Навоий ғазалларининг инглизча ва русча таржимасида соматизмларнинг ифодаланиши // Ilm sarchashmalari. Urganch davlat universitetining ilmiy nazariy, metodik jurnali. – Urganch, 2021. -№5. –B. 80-85. (10.00.00; №3)
12. Gadoyeva M.I. Somatizmlı frazeologik birliklarning konseptual tahlili // Namangan davlat universiteti axborotnomasi. ISSN:2181-0427. –Namangan, 2020. -№12. – B.258-267. (10.00.00; №26)
13. Gadoyeva M.I. Somatik lug`at nominatsiya ob`yektining xususiyatlari // Namangan davlat universiteti axborotnomasi. ISSN:2181-0427. –Namangan, 2022. -№3. – B.299-304. (10.00.00; №26)
14. Gadoyeva M.I. Somatik leksikaning xususiyatlari // Scientific Progress. Scientific journal. October, VOLUME 2, ISSUE 6, ISSN: 2181-1601, www.scientificprogress.uz. –Uzbekistan. 2021. – P. 1749-1754.
15. Gadoyeva M.I. Polysemy of Somatizms in English and Uzbek Languages // International Conference on Multidisciplinary Research and Innovative Technology's. November 11th, <https://academiascience.org/>. – India. 2021, – P. 87-90.
16. Gadoyeva M.I. “OYOQ” leksemali somatik frazeologik birliklar tavsifi // Прагмалингвистика, функционал таржимашунослик ва тил ўргатиш жараёнлари интеграцияси. Халқаро илмий-назарий анжуман. – Бухоро, 2021. – Б.41-45.
17. Ўраева Д.С., Гадоева М.И. Инглиз ва ўзбек мақолларида соматизмнинг ифодаланиши // Инновационное развитие науки и образования. Международная конференция. Сборник научных трудов. Павлодар. – Казахстан. Август. 2021. – С.21-25.
18. Гадоева М.И., Ўраева Д.С. Халқ маросимлари ва уларга алоқадор жанрларда соматизмларнинг поэтик ифодаси // Прагмалингвистика, функционал таржимашунослик ва тил ўргатиш жараёнлари интеграцияси. Халқаро илмий-назарий анжуман. –Бухоро,2021. – Б.80-84.
19. Gadoyeva M.I., Karimova F. The pragmatic analyses of the somatism “head” in “Jane Eyre” and “Anna Karenina” // Namangan davlat universiteti axborotnomasi. ISSN:2181-0427. –Namangan, 2022. -№2. – B.356-360. (10.00.00; №26)
20. Gadoyeva M.I., Subxanova M. Ingliz va o`zbek maqollarining lingvokulturologik tahlilida til va madaniyatning o`rni // Namangan davlat universiteti axborotnomasi. ISSN:2181-0427. –Namangan, 2022. - №2. – B.250-255. (10.00.00; №26)
21. Gadoyeva M.I. Ingliz va o`zbek tillaridagi somatik frazeologik birliklarning o`ziga xos xususiyatlari // Modern problems and prospects of learning foreign languages in educational system. International scientific-practical conference. –Bukhara, March 5-6, 2020, – P.39-43.
22. Гадоева М.И. Инглиз ва ўзбек топишмоқларида “кўз” соматизмининг кўп маънолилиги // Тилнинг лексик семантик тизими ва қиёсий-типологик изланишлар ва адабиётшунослик муаммолари. Материаллар тўплами VII. –Тошкент, 2016. – Б. 21-23.

INTEGRATION OF PRAGMALINGUISTICS, FUNCTIONAL TRANSLATION STUDIES AND LANGUAGE TEACHING PROCESSES

23. Гадоева М.И. Инглиз ва ўзбек мақолларида соматизмларнинг маънолари // Тилнинг лексик семантик тизими ва қиёсий-типологик изланишлар ва адабиётшунослик муаммолари. Материаллар тўплами VIII. –Тошкент, 2017. – Б. 12-15.
24. Гадоева М.И. Қарғишларда инсон тана аъзолари қисмлари ифодаси. Тилнинг лексик семантик тизими ва қиёсий-типологик изланишлар ва адабиётшунослик муаммолари. Материаллар тўплами IX. – Бухоро, 2018. – Б. 10-12.
25. Gadoyeva M.I. Maqollarni tarjima qilish muammolari // Тилнинг лексик семантик тизими ва қиёсий-типологик изланишлар ва адабиётшунослик муаммолари. Материаллар тўплами IX. –Бухоро, 2018. –Б. 191-193.
26. Гадоева М.И. Инглиз ва ўзбек тилларида “бош” сўзининг полисемантиклиги // Тилнинг лексик семантик тизими ва қиёсий-типологик изланишлар ва адабиётшунослик муаммолари. Материаллар тўплами X. –Бухоро, 2019. –Б. 36-37.
27. Гадоева М.И. Ҳикматли мақоллар таржимаси // Тилнинг лексик семантик тизими ва қиёсий-типологик изланишлар ва адабиётшунослик муаммолари. Материаллар тўплами XI. –Бухоро, 2020. –Б. 6-11.
28. Гадоева М.И. Ватанпарварлик руҳидаги мақоллар таржимаси // Тилнинг лексик семантик тизими ва қиёсий-типологик изланишлар ва адабиётшунослик муаммолари. Материаллар тўплами XI. –Бухоро, 2020. –Б. 11-13.
29. Gadoyeva M.I., Subxanova M. O'zbek va ingliz tillarida maqollarning mavzu jihatdan bir-biriga o'xshash va farqli tomonlari // Тилнинг лексик семантик тизими ва қиёсий-типологик изланишлар ва адабиётшунослик муаммолари. Материаллар тўплами XII. –Бухоро, 2021. – Б. 187-192.
30. Gadoyeva M.I. Alisher Navoiy g'azallaridagi inson bosh qism somatizmlarining inglizcha va ruscha tarjimada berilishi // Alisher Navoiy asarlarining yangicha tafakkur hakllanishidagi o'rni va ahamiyati. Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligiga bag'ishlangan viloyat ilmiy-amaliy konferensiyasi. –Navoiy, 2021. – Б. 58-63.
31. Gadoyeva M.I. Semantic compatibility and interlinguistic alternatives in somatic phraseological units in English and Uzbek // Ta'lim va tarbiya jarayoniga innovatsion yondashuvlar, muammo va yechimlar. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. –Toshkent, 2021. – Б. 8-12.
32. Gadoyeva M.I. Alisher Navoiy g'azallarida qo'llanilgan “bag'ir” somatizmining inglizcha va ruscha tarjimada berilishi // Башарият маънавий юксалиши ва ёшлар тарбиясида Алишер Навоий меросининг аҳамияти. Республика онлайн илмий-амалий конференцияси. – Бухоро, 2021. – Б. 288-292.
33. Saidovna, V. F. (2022). The Usage of Pilgrimage Tourism Terms in the English Language. INTERNATIONAL JOURNAL OF INCLUSIVE AND SUSTAINABLE EDUCATION, 1(4), 66–70. <http://inter-publishing.com/index.php/IJISE/article/view/170>
34. Vakhidova Fotima Saidovna. (2022). Pilgrimage Tour in Tourism. Miasto Przyszłości, 28, 342–345. Retrieved from <http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/651>
35. Saidovna, V. F. (2022). Turizm Atamalarining Shakllanishida Terminologiyaning Roli. Integration Conference on Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes, 59–62. Retrieved from <https://conferenceseries.info/index.php/online/article/view/27>
36. Vakhidova Fotima Saidovna. (2021). The Functional Essence of Some Pilgrimage Terms in The English Language. Eurasian Research Bulletin, 3, 1–6. Retrieved from <https://www.geniusjournals.org/index.php/erb/article/view/259>